

יחס הגאונים לאגדה

[מתוך: דרכי האגדה בפרשנות, יונה פרנקל]

גאוני בבל האחרונים, השכלתניים, האמינו בנסים שנעשים ע"י נביאים אך לא היה קל להם להאמין שחכמים, תנאים ואמוראים שאינם נביאים, יכולים לצאת מחוץ לדרכי הטבע ולעשות נסים. לכן מפרשים הם הרבה את סיפורי מעשי חכמים הנסיים פירוש רציונאליסטי.

הנה דוגמאות מדבריהם של גאונים שונים:

בבבלי שבת נו ע"ב רומז התלמוד על עוקבא שהיה בעל תשובה וכינויו 'נתן דצוציתא'. רש"י, שעל יחסו לאגדה נדון להלן, מקשר כינוי זה עם היותו בעל תשובה ומביא כאן שני פירושים: 'על שם ניצוצין דנורא שהמלאך פשט ידו... או שהמלאך אחזו בציצית ראשו'. בסנהדרין לא ע"ב מובא ברש"י פירוש שלישי 'כשהיה יוצא לשוק היה נר דולק בראשו מן השמים'. לעומת כל זה פירשו רב צמח ורס"ג: 'נתן דצוציתא בנערותו היה מתקן בשערו ומקשט והיה עושהו תלתלים וקורין אותו נתן דצוציתא'.

במקומות שונים בתלמוד נזכרים 'סבא' או 'זקן' פלאיים ואנונימיים המזדמנים לצרכים שונים'. מקירואן שאלו את רש"י או את רה"ג 'כל היכא דאמרין ההוא סאבא מהאן הוא? והשיב הגאון: 'אינו אדם ידוע אלא זקן סתם שהיה נמצא באותה שעה... ולא תעלה על דעתך שמא אליהו הוא...!'

ולבסוף דוגמה ידועה מדבריו של רה"ג על סיפור פלאי בבבלי שבת קח ע"א:

שמואל וקרנא הוו יתבי אגודא דנהר מלכא

חזינהו למיא דקא דלו ועכירי

אמר ליה שמואל לקרנא גברא רבה קאתי וחייש במעיה

וקא דלו מיא לאקבולי אפיה

תרגום: שמואל וקרנא היו יושבים על גדת נהר מלכא, ראו את המים מגביהם ונעכרים. אמר לו שמואל לקרנא: אדם גדול בא וחושש במיעיו והגביהו עצמם המים כדי לקבל פניו.

רש"י מפרש את פשט הסיפור כך: המים הגביהו גליהן 'לעשות מחיצה סביביו כשהוא נפנה על דופני הספינה שלא יראה גילויו' והמים נעכרו כ'צער משום צערו שאף הוא היה עכור, ומפני שלא היה רוח מנשבת וראה - שמואל - המים נעשין גלין, הבין שלכבוד אדם גדול הוא, והנהר היה משוך מא"י לבבל'. רה"ג נשאל מהיכן ידע שמואל שאדם גדול בא מא"י וחש במיעיו, ותרגום תשובתו הוא: 'ראה את המים שהם עולים... וגוברים וכבר שמע שמואל שאדם גדול יבוא מא"י ביום זה וכיון שראה שהמים עכורים ידע שאותו אדם אי אפשר שלא שתה מהם ומנהג ידוע שמי ששותה מאלו המים העכורים חושש במיעיו, ומשמעותו אמר 'גוברא רבה קאתי' ומעכירות המים אמר שחושש במיעיו'.